

ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)
Volume 5 Issue 4, Special Issue on Lausanne, p. 81-91, July 2013

**Çinli Müslümanların Gözünden Lozan Barışı: TBMM Arşivinde
Bulunan Bir Kutlama Mesajı**
*Lausanne Peace Treaty As Seen by Chinese Muslims: A Congratulatory Message
Found in the Turkish Parliament Archive*

Dr. Gürhan KIRİLEN
Ankara Üniversitesi - Ankara

Öz: Bu çalışma Türk-Çin ilişkilerinin tarihi geçmişini özetleyerek Çinli Müslümanların Lozan Barışı'ndan sonra TBMM'ne gönderdikleri kutlama mesajını incelemektedir.

Anahtar Sözcükler: Türk-Çin İlişkileri, Çinli Müslümanlar, Lozan Barış Antlaşması

Abstract: This study narrates the historical background of Turkish-Chinese relations and examines the congratulatory message of Chinese Muslims to the Turkish Parliament after the Lausanne Peace Treaty.

Keywords: Turkish-Chinese relations, Chinese Muslims, Lausanne Peace Treaty, Turkey

Giriş

İlk örnekleri milattan önceki yıllara dayanan Türk ve Çin halkları arasındaki ilişkiler, kültürel, siyasi, ekonomik ve sosyal bakımlardan, karşılıklı etkileşimin, siyasi tanımanın, ticari ortaklıkların ve en önemlisi sosyal paylaşımın pek çok veçhesine sahne olmuştur. 2000 yılı aşkın bir zaman dilimini kapsayan bu ilişkiler, dünya üzerinde halen varlığını koruyan az sayıdaki iki halk arasında cereyan etmiştir. Türkler açısından bakıldığında bu ilişkiler, Hunlar, Tobalar, Kök Türkler, Uygurlar, Selçuklular, Osmanlılar ve Cumhuriyet dönemlerine yayılmıştır. Bugün itibarıyla, daha çok ticaret ekseninde geliştiği gözlenen ilişkiler, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Batı emperyalizmine karşı çeşitli düzlemlerde oluşturulan ortak duruş ile de kendisini göstermiştir. Biri Asya'nın en Batısında diğeri en Doğusunda yer alan bu iki köklü millet, 20. yüzyılın başında her ne kadar yakın ilişkiler kuramamış olsalar da Batı karşısındaki duruşlarını birbirlerinin takdiri ve gönülden desteğinin bilincinde olarak yürütmüşlerdir.

İstiklal Savaşının yankıları, Milli mücadele sonrasında Çin'de karşılığını bulmuştur. Savaştan sonra, Türkiye'de yaşanan hızlı değişim ve devrimler de benzer biçimde dönemin Çinli aydınları ve kanaat önderlerince yakından izlenmiş ve takdir edilmiştir. Özellikle Çinli Müslümanlar, Türkiye'de yaşanan değişimi yakından gözlemleyerek desteklemiş ve Lozan

Barış Görüşmelerinin sonuçlanmasının hemen ardından yeni Türkiye Cumhuriyetinin diplomatik başarısını kutlamak amacıyla bir mektup kaleme almışlardır. Çinli Müslümanlar ve Çin halkının Türkiye'ye karşı yakın ilgisinin bir kanıtı olan bu mesaj aynı zamanda Türk - Çin ilişkilerinin köklü ve sarsılmaz temeller üzerinde kurulmuş olduğunun göstergesidir.

Türk Çin İlişkilerinin Tarihçesi

Türk ve Çin halkları arasında gelişen dostça ilişkilerin siyasi bir yönü daima bulunmuştur. Hunların tarih sahnesine çıktığı dönemden itibaren, yan yana yaşayan bu halklar siyasi ilişkilerin etkisi altında kalmışlardır. “Birbirinin dengi iki ülke” (Sima: 2902) hayata geçirdikleri, “evlilik yoluyla barış” ve “açık sınır pazarları” gibi uygulamalarla iki halkın ticari ve kültürel vesilelerle birbirine yaklaşmasını sağlamıştır. Tarihte Toba-Wei Dönemi olarak bilinen M.S. 3-6. yüzyıllar arasında, çoğu göçebe olan kuzeyli kavimler Çin'in içlerine göç etmiştir. Doğu Asya'daki “Kavimler Göçü” olan bu kitlesel hareket, Çin kültürü ile Kuzeyli göçebe kültürü kaynaşarak birbirine daha da yaklaşmalarına vesile olmuştur (Otkan, 1974). Daha sonra bu kültürel kaynaşma zemini üzerinde kurulan Sui ve Tang Hanedanlıkları da aynı şekilde Çin'in Kuzey ve Orta Asya kültürlerinden büyük oranda etkilenmişlerdir. Bu dönemde Türkler, hanedan ailesine girmiş ve Çin sarayında önemli mevkilerde bulunmuşlardır. Daha sonra Çin'deki Moğol yönetimi döneminde ise Uygurlar benzer biçimde sarayda önemli mevkilerde bulunmuşlardır.

Osmanlı Dönemi'nin güç kazandığı döneme gelindiğinde, Çin ile ilişkilerin İpek Yolu aracılığıyla devam ettiği görülmektedir. Ticari ve diplomatik ilişkilerin ağırlıkta olduğu bu döneme ilişkin en somut kanıt, Topkapı Müzesi'nde bulunan Çin Porselenleri koleksiyonudur. Bu koleksiyonda yer alan porselen eşya, tarzları bakımından Çin'in farklı üretim merkezlerinde üretilmişlerdir. Dönem açısından bakıldığında, Moğol Döneminden Mançu Dönemine kadar uzanan çok uzun bir zamansal dilimi kapsamaktadırlar.

Osmanlı Devleti ile Çin arasındaki ilişkilerin özellikle 16. yüzyıldan sonra farklı bir ivme kazandığı görülebilmektedir. Yalnızca 16 ve 17. yüzyıllara ait kayıtlarda Osmanlı Devleti Çin'e on kadar resmi heyet gönderdiği tespit edilmiştir. (Kırilen, 2009). Bu heyetlerin karşılıklılık ilkesi çerçevesinde hareket ettiğini düşündüğümüzde, Topkapı Sarayı'ndaki porselen koleksiyonunun işaret ettiği uzun tarihsel dönemde ilişkilerin kesintisiz olarak devam ettiği anlaşılmaktadır. Öte yandan 16. Yüzyılın başından itibaren artan ilişkilerin bir başka önemli faktörünün Yavuz Sultan Selim'in Doğu Seferi olduğunu akla gelmektedir. Nitekim Hilafet makamının Osmanlı'ya geçmesiyle birlikte, Asya'nın çeşitli bölgelerinden Müslümanlar yüzünü İstanbul'a dönmüştür.

Yavuz Sultan Selim'in “Doğu Seferi”nden sonra Hilafetin Osmanlı'ya geçmesiyle birlikte Mekke'yi ziyaret eden Müslümanlar, aynı zamanda Osmanlı topraklarını ziyaret etmiş oluyordular. Maddi imkânı yeterli olan Müslümanların, Hac vazifesi öncesinde Halife'nin namaz kıldığı bir camide namaz kılma âdetini akla getirirsek, dünyanın pek çok yerinden olduğu gibi Çinli Müslümanların da İstanbul'a yoğun olarak gelip gittiğini varsayabiliriz. Bu bağlamda, Türk ve Çin halkları arasında çok eski dönemlerde kurulmuş olan yakınlığın, Çinli Müslümanlar ile olan “dindaşlık” ile pekiştirildiğini görebilmekteyiz.

Yakın Çağ'a baktığımızda ise, Osmanlı'nın dağılma döneminin, Çin'deki Mançu yönetiminin çöküşüyle zamansal olarak benzerlikler gösterdiğini görebilmekteyiz. Osmanlı'nın Balta Limanı Anlaşması ve Tanzimat Fermanı ile Çin'de 1840 Afyon Savaşı; Islahat Fermanı ile II. Afyon Savaşları (1856-1860) dönemsel benzerliklerin en belirgin örnekleridir (Kırilen, 2005). Aynı şekilde II. Meşrutiyet ile Çin'de Cumhuriyetin ilanının

birbirine yakın dönemlerde cereyan eden olaylar olarak düşündüğümüzde, bu olayların kaynağında İngiltere gibi Batılı devletlerin diplomatik baskılarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Biri Asya'nın Batısında, diğeri Doğusunda yer alan iki imparatorluğun kaderini belirleyen Batılı devletlerin emperyalist tutumlarının olduğunu söyleyebilmekteyiz. İki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin tarihte görülmedik oranda azaldığı bu dönemde, iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran “ortak kaderden” söz edebiliriz (Kırilen, 2005).

20. yüzyılın başlarında her iki imparatorluğun yıkılmasının ardından, Asya'nın doğusunda başarısız olan cumhuriyet rejimi denemesi, Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla başarıya ulaşmış ve bu başarı Çin'de çeşitli çevrelerde yankısını bulmuştur. Çin ise maalesef kendi kaderini belirleyebilmek için II. Dünya Savaşı'nın sona ermesini beklemek zorunda kalmıştır. İstiklal Savaşı'nın ardından, temsili sistemin işlerlik kazanması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve Türkiye'nin sözü dinlenen bir aktör olarak Batılı devletlerin karşısına çıkması uluslararası arenada büyük yankı uyandırmıştır. Lozan Görüşmelerinin başarıyla sonuçlandırılması, Türk bağımsızlık savaşının başarısını tescil etmiş ve mücadele ruhu diğer ülkelere de esin kaynağı olmuştur.

Çin'de İslam

Çin'de İslamî kültür zengin bir mirasa sahiptir. ilk olarak M.S 616-18 yıllarında sahabeler, Waqqas (Sad ibn abi Waqqas), Sayid, Wahab ibn Abu Kabcha ve bir diğeri sahabeler vasıtasıyla Çin'de İslam tanınmıştır. Wahab ibn abu Kabcha, al-Harth ibn Abdul Uzza'nın (Abu Kabsha olarak da bilinir) oğullarından biri olabilir. Diğeri rivayetlere göre Wahab Abu Kabshah, M.S 629 yılında Kanton'a deniz yoluyla ulaşmıştır. Sa'ad Abi Waqqas 637 yılında, Suhayla Abarja, Uwais al-Qarni (594-65) ve Hassan ibn Thabit (554-674) adlı sahabelerle birlikte, ikinci kez İran'dan Çin'e gitmiş, Yunan-Manipur-Chittagong güzergahını izleyerek geri dönmüş ve deniz yoluyla Arabistan'a ulaşmıştır. Bazıları İslam'ın Çin'e girişini, Sa'ad ibn Abi Waqqas'ın Çin'deki üçüncü ikamet tarihi olan M.S 650 ile tarihlendirmektedir. M.S 651 yılında, Halife Osman dönemi sırasındaki üçüncü ikametinde, Tang İmparatoru Gaozong'a resmi elçi olarak gönderilmiştir. Bu bakımdan Çin İslam tarihinde siyasi bir milad olarak kabul edilmektedir. Bugün Guangzhou, Hz. Muhammed'in dayısı olduğu kabul edilen Sa'd ibn Abi Waqqas tarafından inşa edildiğine inanılan ünlü Huaisheng Camii'ni de içeren dört camiye ev sahipliği yapmaktadır. Şehirde, bu sahabe'nin mezarı olduğu bilinen bir mezar bulunmaktadır.¹ Moğolların kurduğu Yuan Hanedanlığı (1271-1368) zamanında çok sayıda Müslüman Çin'e yerleşmiştir. Çin'de bir azınlık olan Moğollar yönetim stratejileri olarak, Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler gibi yabancı göçebelere, yerli Han Çinlilerinden daha yüksek bir konum verdiler. Hızla büyüyen imparatorluklarını yönetmekte yardımcı olmaları için, yüzbinlerce Müslüman göçmen, Moğollar tarafından Batı ve Orta Asya'dan getirilmiştir. Moğollar, vergi ve finans memurları olarak görev yapmak üzere, “semu” (色目) olarak bilinen, Pers, Arap ve Uygur yöneticiler kullanmışlardır. Müslümanlar, Yuan döneminin başlarında, pek çok kurumun başına getirilmiştir. Takvim yapımı ve astronomi üzerinde çalışmak üzere Müslüman alimler getirilmiştir. Mimar Yeheidie'ering (Amir al-Din) Han mimarisini

¹ İslamın Çin'e girişiyle ilgili farklı söylenceler bulunmaktadır. Bunlar arasında Sui Hanedanlığı ve Tang Hanedanı Dönemlerindeki söylenceler dört sahabe'nin gelişini göstermektedir. Ma Tong (ed.), Zhongguo Yisilan Jiaopai yu Menchen Zhidu Shilue, Ningxia Renmin Chubanshe, 1995, 48-52.

incelemiş ve Hanbalık olarak da bilinen ve günümüz Pekin şehrinin selefi olan Yuan başkenti Dadu'nun inşasının tasarımında yardımcı olmuştur.²

Ming Hanedanlığı boyunca (1368-1644) Müslümanlar yönetim çevrelerinde etkili olmaya devam etmişlerdir. Ming Hanedanlığı kurucusu Zhu Yuanzhang'ın en güvendiği generallerin altısı Müslümandır. Bunların arasında, 1338 yılında, güçlü bir Ming ordusuna önderlik eden ve Moğolistan'da Moğollar karşısında nihai bir zafer kazanarak, Moğolların Çin'e tekrar hakim olma hayallerini sonlandıran Lan Yu de bulunmaktadır. Zhu Yuanzhang ayrıca, İslam'ı öven uzun bir methiye yazmıştır. İmparatorun, başkentler Xijing ve Nanjing'de, güney Yunnan, Fujian ve Guangdong'da camiler inşa edilmesini buyurduğu, ayrıca bizzat kendisinin, bir methiye olan ve Peygamber'in meziyetlerini öven 'baizizan'ı yazdığı kaydedilmiştir. Ek olarak, İmparator Yongle, belki de en ünlü Çinli Müslüman ve Çin'in önde gelen kaşifi olan Zheng He'yi, 1405-1433 yılları arasında, Hint Okyanusu'na yedi sefer yapması için görevlendirmiştir. Fakat, Ming Hanedanlığı döneminde Müslüman ülkelerden Çin'e yeni göçler sınırlandırılmıştır. Daha önceki yerleşimcilerin soyundan gelen Müslümanlar, Çince diyalektleri konuşarak, Çince isimleri ve Çin kültürünü benimseyerek asimile olmaya başladılar. Cami mimarisi, geleneksel Çin mimarisini takip etmeye başladı. Bazen Çin'de İslam'ın Altın Çağı olarak görülen bu dönemde Nanjing İslam çalışmaları için bir merkez haline gelmiştir.³ Ming Hanedanlığı döneminde (1368-1644) Pekin'deki Müslümanlara görece özgürlük verilmiş, dini uygulamalar ve ibadet özgürlüğü ve Pekin'de ikamet hususlarında özgürlük tanınmıştır.⁴

İslam dinine yönelik Ming politikası hoşgörülüdür, ve diğer etnik kimliklere yönelik politikaları da mecburi evlilik vasıtasıyla bütünleştiricidir. Müslümanların İslam'ı yaşamalarına karışılmaz fakat eğer başka etnik gruplara mensuplarsa kanunnamelere göre yabancılarla evlenmek zorundadırlar. Öte yandan Huiler (Çinli Müslümanlar) Hanlar ile yani Müslüman olmayan Çinlilerle evlenirler ki bu durum çoğunlukla Hanların İslam dinine geçmelerine sebep olmuştur. Ming İmparatoru Hongwu, Çin'in pek çok bölgesinde çok sayıda caminin inşa edilmesini buyurmuştur. Nanjing'deki bir cami ise İmparator Xuanzong tarafından yaptırılmıştır.⁵⁶

Müslümanlar Çin'in her bölgesinde yaşamaktadır. En yüksek yoğunluk ise, Gansu, Ningxia ve Xinjiang'ın kuzeybatı vilayetlerinde görülmektedir.⁷ Güneybatı Çin'deki Yunnan

²Yoshiyoki, Funada, Semuren yu Yuandai Zhidu, Shehui色目人与元代制度、社会, Mengguxue Xinx, 2003, 2. <http://www.qingis.com/books/semu.pdf>

³ Ma Mingdao, Ming Hanedanı kurucu hükümdarının da müslüman olduğu yönünde pek çok kanıtı bir araya getirmiştir. Ma Mingdao(ed.), Mingchao Huangjia Xinyang Kaochugao, Taipei, tarihsiz.

⁴ Müslümanlara tanınan özgürlüğün aksine, Tibet Budizmi müritleri ve Katolikler, Pekin'de kısıtlamalara tabi tutulmuştur.

⁵ Fairbank, John King; Liu, Kwang-ching; Twitchett, Late Ch'ing, 1800-1911, Cambridge University Press, 1980.

⁶ Qing Hanedanı yönetimindeyse (1644-1911) çok sayıda ayaklanma yaşanmıştır. Qing hükümdarları, Çin'deki azınlıklardan biri olan Mançular'a tabidir. Kuzeybatı'daki Müslüman ayaklanmaları ve Pantay İsyanı Mançu yetkililerinin baskısından kaynaklanmıştır. Bunların en dikkat çekenleri 1855-1873 tarihlerinde Yunnan'da çıkan ve Dali Sultanlığı'nın kurulmasına vesile olan Patnay isyanı ve 1862-1877 tarihlerinde Xinjiang, Shensi ve Gansu'da meydana gelen Dungan İsyanı olmak üzere başlıca beş kalkışma hareketinden oluşmaktadır. Her bir isyan başlı başına bir araştırma konusu olduğu için ve burada sadece değinilmiştir.

⁷ Qing İmparatorluğu zamanında Müslüman nüfusu konusunda tahmin Hristiyan misyoner Marshall Broomhall tarafından yapılmıştır. 1910'da yayınlanan kitabında, her eyalet için, orada çalışmış, camileri

eyaleti boyunca ve merkez Çin'deki Henan eyaletinde de kayda değer bir Müslüman nüfus bulunmaktadır. Çin'in resmen tanıdığı 55 farklı halk içerisinde onu Müslümandır. En büyük gruplar sırasıyla Hui (2000 yılı nüfus sayımında 9.8 milyon kişi, ya da Müslümanların resmen bilinen sayısının %48'i), Uygur (8.4 milyon, %41), Kazak (1.25 milyon, %6.1), Dongxiang (514.000, %2.5), Kırgız (161.000), Salar (105.000), Tacik (41.000), Özbek, Bonan (17.000) ve Tatar (5.000). Yine de, geleneksel olarak Müslüman olan etnik grupların münferit üyeleri diğer dinleri tercih edebilir ya da hiçbir dine mensup olmayabilirler. Ek olarak, Tibetli Müslümanlar, resmen, Tibet halkına tabidir. Müslümanlar ağırlıklı olarak Xinjiang, Ningxia, Gansu ve Qinghai gibi, "Kur'an Kuşağı" olarak da bilinen, Orta Asya, Tibet ve Moğolistan sınırlarında yaşarlar.⁸

Çinli Hacılar Birliği'nin Büyük Millet Meclisi'ne Kutlama Mesajı

20. yüzyılın başından itibaren Çinli aydınların Türkiye'ye karşı ilgisinin arttığı görülmektedir. 1908 yılında İstanbul'a gelen Kang Youwei gibi Çin'in bilinen siyaset ve fikir adamları, Batı emperyalizmi karşısında Türkiye'nin konumunu ve önemini vurgulamışlardır (Kırilen, 2012). Birinci Dünya Savaşı'nın sonundaysa Türkiye, emperyalizme karşı Asya'da direnç gösteren bağımsız bir güç olmasının yanında dünya Müslümanlarının da yüzünü döndüğü, umutlarını bağladığı bir merkez olmuştur. Aşağıdaki bölümde, Lozan Barış Görüşmelerinin sonuçlanmasına binaen Çinli Hacılar Birliği'nin Türkiye Cumhuriyeti Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği kutlama mesajının metninin Türkçe tercümesi yorumuz olarak verilmiştir. Ekte orijinal vesikanın bir örneği de yer almaktadır.

*Yeni Türkiye Cumhuriyeti Millet Meclisi Makamına,
Çinli Hacılar Birliği*

Bu yıl; Hicri 1341 Yılı 12. Ay. 10. Günü

Türk Milletinin zaferi münasebetiyle Çinli Hacılar Birliği'nin kutlama mesajı:

Kadim devletlerde, bir hanedanın mülküne tabi ve bir zatın idaresine bağlı köle mahiyetinde on binlerce insan olurdu; günümüz devletlerinde ise halk egemenliği hâkimdir. İç siyaset gibi dış politika da halk egemenliğine bağlıdır. Devlet insanların ortak denetimi altındadır ve insanlar artık bir despota boyun eğmek zorunda değillerdir. Geçtiğimiz

saymış, mollalarla konuşmuş olan misyonerlerin raporlarına dayanan hesaplamalar yapmıştır. Broomhall, Xinjiang için veri eksikliğini kabul etmekte, Xinjiang Müslüman nüfusunun 1.000.000 (Statesman's Yearbook'taki toplam nüfus olan 1.200.000'e dayanmaktadır) ve 2.400.000 (2 milyon Türk, 200.000 Kasak ve 200.000 Tungan) aralığında olduğunu tahmin etmektedir. Gansu için 2.000.000-3.500.000 (o zamanlar günümüz Ningxia'sını ve Qinghai bölümlerini de içermektedir), Zhili için (Pekin, Tianjin ve Hebei) 500.000- 1.000.000, Yunnan için 300.000-1.000.000 ve diğer eyaletlerde, Fujian'de 1000 kişiye kadar sayılar azalmaktadır. O zamanlar Qing İmparatorluğu'nun bir parçası olan Moğolistan için kabaca 50.000-100.000 aralığını kabul etmektedir. Toplamda, son yıllarındaki Qing İmparatorluğu boyunca, 4.727.000- 9.821.000 Müslüman yaşadığı sonucuna ulaşır (tüm ülkenin tahmini 426.045.305'lik nüfusunun %1-2 sinden biraz fazla).

⁸ Çin, İslam dinine mensup büyük bir nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. World Factbook'a göre, Çin'in toplam nüfusunun %1-2'si Müslümandır, Birleşik Devletler Uluslararası İnançsal Özgürlük Raporu'na göre Müslümanlar Çin nüfusunun %1.5'lük bir bölümünü oluşturmaktadır. Güncel nüfus sayımına göre, Çin'de yaklaşık 20 milyon Müslüman yaşamaktadır. Çin nüfus sayımına dayanan, Pew Research Center tarafından yapılan 2009 tarihli bir çalışmaya göre, Çin'de 21.667.000 Müslüman yaşamakta ve toplam nüfusun %1.6'sını oluşturmaktadır.

yüzyıla baktığımızda memleketinizin iç siyasetinde nizamın olmadığı, dış politikada gücünü kaybettiği, maliyesinin iflas ettiği ve ordusunun güçsüz kaldığı görülmektedir. Bu durumun kaynağı az sayıdaki kişilere bağlı cemiyetlerin iktidara sahip olmaları ve bunların halkın talep ve fikirlerine kulak asmamalarıdır. Bir cümleyle toparlayacak olursak, memleketlerimizin farklı yerlerde olsalar da Çin ve Türk milletlerinin karşılaştığı sorunlar ortak bir kaynağa sahiptir.

Ancak yakın zamanda memleketinizde siyaset hızla değişmiştir. Halkın kudreti yerine gelmiş, Avrupa savaşından mağlup çıktıktan hemen sonra, milletinizin tahammülü kalmayarak, kükreyip şahlanmış ve kendi içinden büyük komutanlar çıkarmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve diğerleri bir araya gelerek harekete geçmişlerdir. Uzun yıllar büyük mücadeleler vererek savaşmışlar, ağır bedeller ödeyerek sonunda Küçük Asya'yı kurtarmışlardır. İzmir'i geri almışlar, dört bir yandaki düşmanlarına korku salmışlar ve düşmanlar hezeyana kapılarak kaçmışlardır. Öyle ki bu görülmemiş kudret dünya halklarına umut ışığı olmuştur. Tarih kitaplarının yazdığı hangi zafer bu büyük zaferle boy ölçüşebilir?

Milletiniz, bilgeliğiyle yeniden sahneye çıkmıştır. Bizler Lozan Görüşmeleri'ni ihtimam ile takip ettik. Görüşmeler kâh kesildi kâh yeniden başladı. Biz Müslüman kardeşleriniz her ne kadar Uzak Doğu'da yaşasak da, milletinizin yarattığı bu büyük akımın içinde yer aldık. Dini duygularımızın ortaklığı sayesinde bir gün olsun yüreğimizi söndürmedik. Yalnızca kendi zavallı halimiz için endişelendik. Bugüne gelinceye kadar barış içinde bir gün bizim için hep hayaldi.

Benim gibi Türkiye'yi seven arkadaşlarımın memleketinize az da olsa maddi bir yardımı olamadı, bu bizim en büyük eksikliğimiz oldu. Biz Çinli Müslümanlar Lozan Görüşmeleri'nin sonuçlandığı haberini aldığımızda, Batılı güçlerin her alanda geri adım attığını ve Türk Heyetinin halkın umutlarını gerçeğe dönüştürdüğünü öğrendik. Artık savaş bitmiş, anlaşmalar imzalanıyordu. Bu haberleri duyduğumuzda sevince boğulduk. Türk Milletinin sevinci, dünya Müslümanlarının mutluluğu, Asya'daki büyük küçük her milletin mutluluğu oldu.

Doğu, doğulularındır! Ancak Avrupalı Güçler, gerekçeleri olmadığı halde sınırlarımızı geçip memleketlerimize saldırmışlardır. Nesillerdir sahip olduğumuz Doğu Asya topraklarının bütün sınırlarını değiştirmişlerdir. Ülkenizin kahramanları kırılmaz güç ve iradeleriyle, kurt sürülerine karşı direnmişler ve çok büyük başarılar elde ederek atalarının saygınlığını geri kazanmışlardır. Doğu okyanusunda kimsenin başaramadığı bir şeyi gerçeğe dönüştürmüşlerdir.

Din kardeşliğimiz ve ortak kökenimiz vesilesiyle Çin Müslümanları olarak Türk Milletini içtenlikle kutlamak amacıyla bu mektubu kaleme aldık.

Çinli Hacular Birliği'ni temsilen Wang Wenqing Hoca'nın başkanlığında Doğulu Müslümanların Türkiye Cumhuriyeti Meclisine iyi dilek mesajıdır.

Türkiye Cumhuriyeti Meclisi Makamına,

*Yeni Türk Milleti Çok Yaşa!
Millet Meclisi Çok Yaşa!
Kemal Paşa Çok Yaşa!*

Çin Cumhuriyeti On Birinci Yılı Çinli Hacılar: Wang Wenqing⁹, Ma Keming, Ma Hashan ve diğerleri.¹⁰

Saygılarımızla

Mesajın canlı üslubu ve coşkulu diliyle okuyanda sıcak duygular uyandırmaktadır. Çin halkının Türk halkına karşı karşı samimi duygularının dile getirildiği bu kısa metin iki halk arasındaki derin dostluğu da muştulamaktadır.

Not: Çince orijinal mektup, 2009 yılında TBMM’de düzenlenen bir sergide sergilenmiştir. Türkçe çevirisi tarafımdan yapılmıştır. 5 – 6 Mayıs 2011 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesinde düzenlenen I. Asya Dilleri ve Edebiyatları Sempozyumunda (ADES) sunulmuştur.

KAYNAKÇA

FAIRBANK, John K.; LIU, Kwang-ching; TWITCHETT, D., (1980), Cambridge Historu Of China: Late Ch’ing 1800-1911, Cambridge University Press.

KIRİLEN, Gürhan (2005). Çin’de 19. Yüzyılda Reform: Zongli Yamen’in Kuruluşu. Ankara Üni. Sos. Bil. Enst. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)

KIRİLEN, Gürhan (2009). “Osmanlı Devleti ve Çin Arasında Aslan Diplomasisi”, 38.CANAS Toplantısı Bildiri Metni, Ankara.

KIRİLEN, Gürhan (2012). “Reformcu Kişiliğiyle Kang Youwei ve İttihatçılar Hakkındaki İzlenimleri”, Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara. (yayın aşamasında).

MA Mingdao (ed.), Mingchao Huangjia Xinyang Kaochugao, Taipei. (tarihsiz)

MA, Tong (ed.) (1995), Zhongguo Yisilan Jiaopai yu Menchen Zhidu Shilue, Ningxia Renmin Chubanshe.

OTKAN, Pulat. (1974). M.S. IV. Yüzyılda Hunların Önderliğinde Çin’de Başlayan Yabancı Kavimler Hareketinin Kültürel, Toplumsal ve Ekonomik Etkileri. Ankara: A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

Sima Qian, Shiji 史記 (Tarih Kayıtları). Academia Sinica Database

⁹ Wang Wenqing 王文清(1879-1949: 王静斋阿訇 adıyla da bilinir)Tianjin ili nüfusuna kayıtlıdır. 1879 yılında Guli’de doğan Wenqing’in babası da din âlimidir. Kendisi henüz sekiz yaşındayken babasından Arapça öğrenmeye başlar. Uzun süre Çin’in değişik yerlerinde dini eğitim ve müfredat alanlarında çalışmalar yapan Wang Wenqing 1923 yılında Hac vazifesi için Mekke’ye gider. Oradan, tahsilini ilerletmek için Mısır’a geçen Wang Wenqing, İstanbul’a ve Ankara’ya da gelmiştir. Mektubun yazıldığı tarihlerde Ankara’da olduğu anlaşılmaktadır. Ülkesinde temsil ettiği Müslüman halkın iyi dilek mesajını içeren bu mektubu Ankara’dayken yazdığı anlaşılmaktadır. Wang Wenqing, ülkesine döndükten sonra çeşitli cami ve medreselerde eğitimlik yapmıştır. Dini ilimler, İslam Felsefesi ve fıkıh alanlarında çok sayıda çalışması yayınlanan Wang Wenqing’in Çinli Müslümanlar arasında yaygın olarak okunan bir de Kur’an-ı Kerim meali bulunmaktadır.

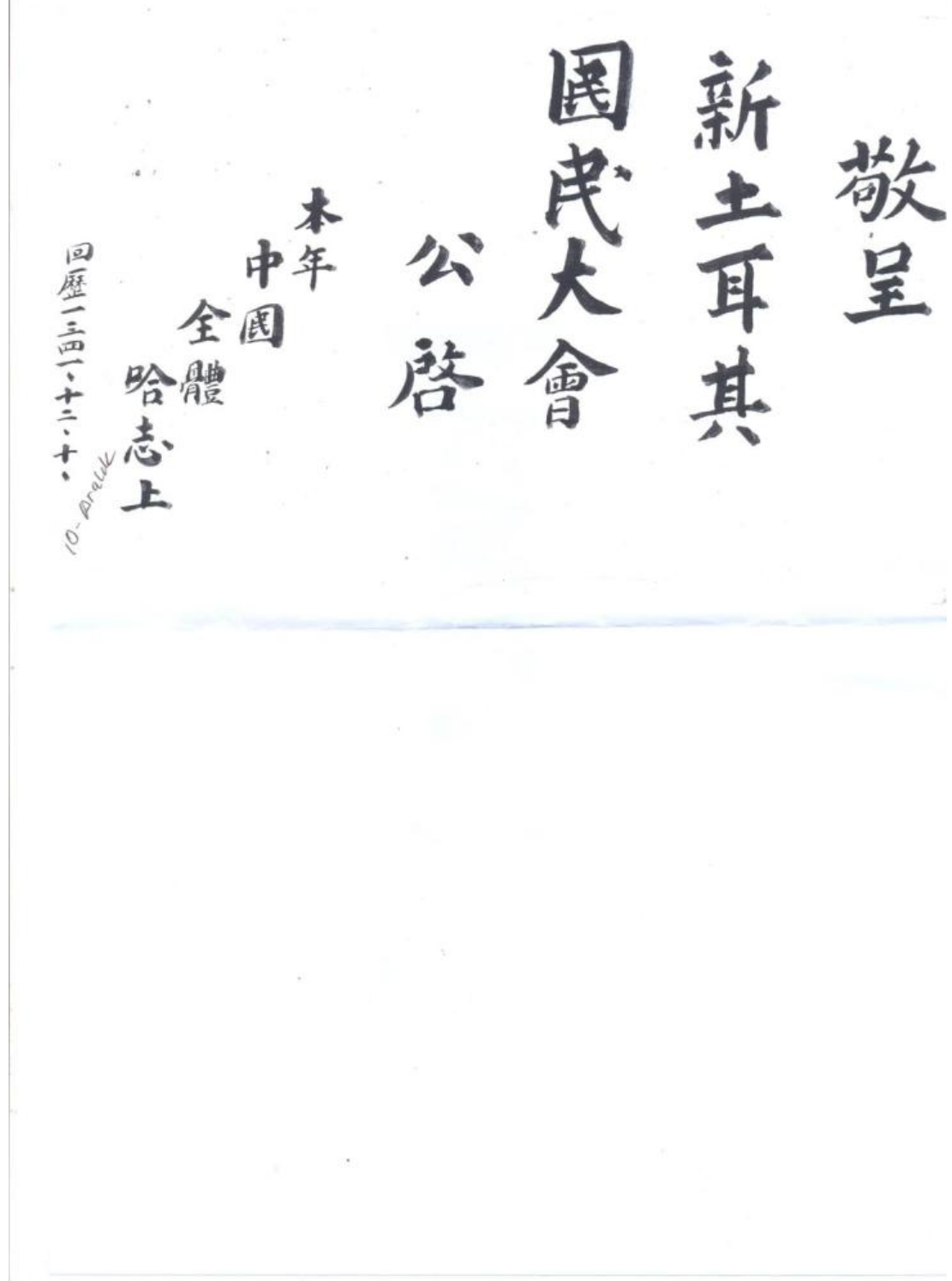
¹⁰ Mektubun sonunda onlarca Çinli hacının adı verilmiştir. Bunların arasında Wang Wenqing dışındakiler hakkında bilgiye ulaşamadık. Bu bakımdan konu daha ileri çalıştırmaları gerektirmektedir.

<http://hanchi.ihp.sinica.edu.tw/ihpc/hanjiquery?@69^1376330640^802^^^30202001@@402987379>

YOSHIKO, Funada, (2003), Semuren yu Yuandai Zhidu, Shehui
色目人与元代制度、社会, Mengguxue Xinxi, 2. <http://www.qingis.com/books/semu.pdf>.

EK: Kutlama Mesajının Çince Orijinal Metni

中國全體哈志恭賀土耳其國民戰勝書

古之國家乃一氏之私產一人執政奴隸萬民今之國家以人民為主體內政外交皆循民意此時人所共鑒無待喋喋者也考近世紀來貴國內政不修外交失利財政紊亂軍事不振其原因實由於少數私黨把持政權不准國民過問所致一言以蔽之曰中土二國所處之地位不同而受病之原因則一也頃者

貴國政體驟變民氣大張於歐戰敗退之餘國將不保之際霹靂一聲突有大將

基瑪爾巴沙

亞斯美巴沙等諸大俊傑聯袂而起血戰數載損失無算最終則恢復小亞西亞奪回士美拿致使四境之敵人胆戰心寒幻想頓消似此空前之壯舉實出世人之意料光明史冊何勝於此拿翁復出當必矚目於後洛桑會議忽開忽輟吾僑移民雖居處遠東而於貴國之波瀾因宗教上之關係未嘗一日去心惜以敵國擾攘經年迄無寧日之故

於我等最親愛之土國兄弟毫無經濟上之援助此誠我人最大之缺點也
 漢志之日修開洛桑會議業告終結列強以酷愛和平之誠心處處讓步土國代表達到
 國民之希望無所再爭乃首先簽字云云遂聽之餘欣悅無涯蓋土國之幸即世界回教
 之福耳亦東洋各國大小民族之福也
 夫東洋者乃東洋人之東洋也彼歐西列強原無涉足之必要而彼曹竟視為祖上肉
 必使我東洋全境變為若輩之屬地而後已今
 貴國之健兒以百折不撓之橫心與群狼相抗衡卒得良美之結果恢復祖上之尊榮
 凡我東洋人悉當手舞足蹈而為
 貴國賀況我等與土耳其人同一宗教同一根本之中華穆民耶故謹修賀書一通
 特委王文清河衛代中國漢志全體賚呈
 新土耳其國民大會公鑒冀表遠東穆民愛戴
 貴國之熱忱
 此達
 新土耳其國民大會鈞鑒
 茶祝
 新土耳其國萬歲
 國民大會萬歲
 基瑪爾將軍萬歲

至聖遷都三十四年中國漢志
 中華民國十一年

王文清 白德福 丁
 馬占魁 耶三 查格
 魯合 侯三 馬臣
 大衛德 以思 哈格
 馬可令 亞來 亞肥
 所羅門 賽爾 頓丁
 馬哈山 亞本 斯他
 亞二甫 奴木 斯他
 刺秀山 折馬 論丁
 藍文治 亞本 拉門
 馬全福 歐曼 當孤
 張貴福 亞布 來師
 馬仲康 賽拉 阿句
 金元佐 亞布 頓拉
 馬占魁 以打 烏拉
 尚萬傑 以打 烏拉
 馬占魁 以打 烏拉
 游天輝 以打 烏拉

等謹呈